

УДК 81(477)(092)Арват

ЧЕРНІВЦІ У ДОЛІ І ТВОРЧІЙ БІОГРАФІЇ ФЕДОРА СТЕПАНОВИЧА АРВАТА (1928–1999)

Гуйванюк Н. В.

*У статті охарактеризовано чернівецький період життя і творчості українського мовознавця, педагога Федора Арвата (1928–1999). Звернено увагу на наукові праці Ф. Арвата, написані за період праці в Чернівецькому університеті.
Ключові слова: Федір Арват, Чернівці, Чернівецький університет, історія українського перекладу, історія українського мовознавства.*

*В статье охарактеризован черновицкий период жизни и творчества украинского языковеда, педагога Федора Арвата (1928–1999). Обращено внимание на научные труды Ф. Арвата, написанные за период работы в Черновицком университете.
Ключевые слова: Федор Арват, Черновцы, Черновицкий университет, история украинского перевода, история украинского языкознания.*

*In the article Chernivtsi period of life and creative work of the Ukrainian linguist, pedagogue Fedir Arvat (1928–1999) is described. Attention was paid on scientific works of F. Arvat, written in the period of his working in the Chernivtsi university.
Key words: Feodor Arvat, Chernivtsi, Chernivtsi university, history of the Ukrainian translation, history of Ukrainian linguistics.*

---

18 квітня 2013 р. мало б виповнитися 85 років від дня народження відомого українського мовознавця й педагога Федора Степановича Арвата, кандидата філологічних наук (1964), професора (1989), академіка Академії педагогічних наук України (1992), Заслуженого працівника народної освіти України (1999).

Метою нашої статті є висвітлення чернівецького періоду життя і творчості вченого, який приїхав на Буковину в 1952 році як випускник філологічного факультету Одеського університету, працював в одному з буковинських сіл учителем української мови та літератури, методистом в обласному інституті підвищення кваліфікації вчителів та викладачем у Чернівецькому університеті до березня 1976 р., 8 років був деканом філологічного факультету Чернівецького державного університету (з 1968 р. по 1976 р.) і залишив по собі добру згадку і довічну справжню шану в душах викладачів і студентів. 24 роки життя на Буковині молодій людини, сповненої творчих сил, – це помітний слід у його творчій біографії.

Федір Степанович Арват народився 18 квітня 1928 року в селі Олександрівка, нині Ширяївського району Одеської області. До початку Великої Вітчизняної війни закінчив 7 класів Олександрівської середньої школи. Після війни, в 1947 році, закінчив школу і вступив на філологічний факультет Одеського університету. Народившись у селянській родині в степах Одещини, Федір Арват по-справжньому пізнав сіль і піт землеробської праці, допомагав батькам по господарству, і до навчання в школі чи в університеті ставився так само сумлінно, як до будь-якої відповідальної праці. Його вирізняли завжди з-поміж інших передусім працелюбність, чесність і порядність – ті риси, що закладені генетично, які особливо цінувалися в родині Арватів. Студентом Федір виявив зацікавленість науковою роботою, виступав на студентських наукових конференціях, захистив дипломну роботу з української мови. У той час в Одеському університеті працювали такі відомі вчені, як А. А. Москаленко, О. В. Біляєв, І. Є. Грицютенко, П. І. Збандуто та ін.

Чернівці, як і Одеса, у долі Федора Степановича Арвата були так само доле-носними, бо саме на Буковину приїхав молодий випускник Одеського університету в 1952 році, здобувши фах учителя української мови та літератури. Доленосним був ще один факт у його біографії – після закінчення університету 15 липня 1952 року він узяв шлюб із Соколовою (Арват) Нінель Миколаївною, так само випускницею Одеського університету. Того ж року Нінель Арват вступила до аспірантури при кафедрі російської мови Одеського університету, а Ф. С. Арват після закінчення університету

їде за направленням у Чернівецьку область, де працює вчителем української мови та літератури протягом одного року в селі Старі Бросківці Сторожинецького району. У 1953 році він вступає до аспірантури в Одеському університеті, проте через три роки, тобто 1956 року, після закінчення аспірантури він знову повертається на Буковину. Дружина Нінель Миколаївна Арват народила в 1955 р. дочку Оленку, а також у грудні 1955 року успішно захистила кандидатську дисертацію на тему: “Безособові речення в давньоруській мові (на матеріалі пам’яток Новгородської писемності XI–XV ст.)”. Ф. С. Арват на той час був ще аспірантом третього року навчання, завершував роботу над кандидатською дисертацією “Іван Франко – перекладач”. Молода сім’я вирішує повернутися на Буковину. У квітні 1956 р. Н. М. Арват подала заяву як кандидат філологічних наук на ім’я ректора Чернівецького університету на заміщення посади старшого викладача кафедри російської мови у зв’язку з оголошеним конкурсом і з першого вересня 1956 р. починає тут працювати. Ф. С. Арват спочатку влаштовується на роботу в Чернівецький інститут удосконалення кваліфікації вчителів, де пропрацював 5 років. Спочатку – методистом, а пізніше – завідувачем відділу методики викладання мови та літератури (1956–1961). Робота методиста була цікавою і не чужою для нього. По-перше, він сам уже мав досвід педагогічної роботи в школі. По-друге, будучи аспірантом Одеського університету, читав лекції із вступу до мовознавства та з курсу української мови на заочному відділенні. За час роботи в Чернівецькому інституті підвищення кваліфікації вчителів він проявив себе ініціативним і принциповим, висококваліфікованим методистом, спеціалістом з методики викладання української мови в школі. Він уміло організовував семінари, практикуми й конференції для вчителів області, де обговорювалися питання педагогіки, методики й новітніх методів викладання, поширювався досвід кращих учителів.

З вересня 1961 р. Ф. С. Арват переходить на роботу до Чернівецького університету, працює спочатку викладачем, згодом – доцентом кафедри української мови (1961–1976), з 1968 р. – деканом філологічного факультету. У заяві на ім’я ректора Чернівецького університету К. М. Леутського, датованій ще 27 травня 1961 р., Ф. С. Арват просить зарахувати його на посаду викладача кафедри української мови. На цій же заяві збереглася резолюція тодішнього завідувача кафедри української мови – проф. І. Г. Чередниченка: “Вважаю, що тов. Арват до лекцій і практичних занять підготовлений”. В особистому листку по обліку кадрів сказано, що Ф. С. Арват вільно володіє українською, російською, молдавською та румунською мовами. І знання цих мов для викладача філологічного факультету у нашому багатонаціональному регіоні було надзвичайно важливим. В університеті, крім кафедр української мови й російської мови, була й окрема кафедра тоді молдавської (тепер румунської) мови, а студенти філологічного факультету навчалися відповідно на трьох відділеннях. В особистому листку по обліку кадрів Ф. С. Арват скромно зазначив свої наукові здобутки – три публікації: “До питання про становлення реалістичних традицій художнього перекладу в українській літературі II пол. XIX ст.”, “Із спостережень над мовою перекладу І. Я. Франка поеми Гоголя “Мертві душі” та “До питання про переклад поеми Гоголя “Мертві душі” українською мовою (переклад фразеологізмів)”. Ці праці були опубліковані в наукових виданнях Одеського університету в 1956 та 1958 рр. [8; 9, с. 1].

Працюючи викладачем кафедри української мови Чернівецького університету, Ф. С. Арват читає курси лекцій з історії української літературної мови та методики викладання української мови в школі, активізує роботу над кандидатською дисертацією, присвяченою історії українського перекладу II пол. XIX ст. Науковими уподобаннями його були перекладацькі студії українських письменників – Івана Франка, Павла Грабовського, Лесі Українки, Михайла Старицького та ін. У “Вчених записках Чернівецького університету” з’являється його стаття про переклад поеми М. В. Гоголя “Мертві душі” українською мовою [10]. Молодий викладач активно виступає з доповідями на наукових конференціях, зокрема, про переклад з російської літератури як одне з джерел збагачення лексики української мови на IV Славистичній конференції (Чернівці, 1964) [13], на щорічних наукових конференціях викладацького складу у Чернівецькому університеті. Його доповіді присвячені актуальним питанням історії українського перекладу другої половини XIX ст., а саме: Михайло Старицький як перекладач [3], Павло Грабовський і Леся

Українка як теоретики перекладу [4]. Дослідник звертає увагу на те, що П. Грабовський і Леся Українка залишили нам у спадок не лише прекрасні зразки художніх перекладів, але й цінні думки щодо теорії реалістичного перекладу. Важливою для П. Грабовського була проблема вибору творів для перекладу, а також проблема точної передачі змісту та форми (в листах до Івана Франка та до редакції журналу “Правда”). Мистецтво перекладу П. Грабовський вважав важкою “творчою роботою, а не простим копіюванням тексту”. На його переконання, переклад повинен передавати не тільки зміст оригіналу, але й його стиль, не допускати різних вставок чи пропусків. Ф. С. Арват дослідив погляди Лесі Українки щодо перекладу, вміщені в листах до М. Драгоманова та О. Кобилянської. Зокрема, в листах до буковинської письменниці О. Кобилянської Леся Українка застерігає її від “спотвореності” перекладу повісті “Земля”, говорить про труднощі передачі мовних особливостей оригіналу, про потребу доброго знання перекладачем народної мови [4, с. 63–64].

Про проблеми перекладу доповідає Ф. С. Арват і на наукових конференціях у Житомирі [6] та Харкові [11]. Особливо цікавлять ученого питання про особливості перекладу поеми М. В. Гоголя “Мертві душі”, здійсненого Іваном Франком. Предметом дослідження Ф. С. Арвата стають народні українські мовні елементи в перекладі [12]. На особливу увагу заслуговують праці Ф. С. Арвата про синтаксичні особливості перекладу “Мертвих душ” М. В. Гоголя Іваном Франком [18]. Так, на міжвузівській науковій конференції з проблем синтаксису української мови у Чернівцях, у 1965 році Ф. С. Арват зробив цікаву доповідь про звертання в перекладі Івана Франка “Мертвих душ” Гоголя. Доповідач відзначав, що звертання є важливим стилістичним засобом, який служить для передачі найрізноманітніших відтінків почуттів та мовних характеристик персонажів. Разом з тим це створює певні труднощі при перекладі звертань з однієї мови на іншу. По-різному звучать у поемі М. Гоголя звертання панів до селян, селян до панів, панів між собою. Всі ці відтінки прекрасно передані Іваном Франком у його перекладі “Мертвих душ” Гоголя українською мовою. В поемі Гоголя селяни, звертаючись до панів, вживають, як правило, слово “барин”. Це ж слово вживає і сам автор поряд з “господин”, “хозяин”. В устах автора і селян вони звучать по-різному. Цю інтонаційно-смыслову різницю прекрасно розумів І. Франко, перекладаючи поему. В перекладі авторське “барин” передається словом “пан”, а звертання селян зі словом “барин” – специфічно українським “прошу пана”. Напр.: *На такое рассуждение барин совершенно не нашелся, что ответить. – Селифан! – Что, барин? – Погляди-ка, не видно ли деревни? – Нет, барин, нигде не видно. // На такую бесіду пан зовсім не знайшов, що одповісти. – Селифане! – Що, прошу пана? – Поглянь-но, чи не видно села? – Ні, прошу пана, ніде не видно.* Специфічно західноукраїнське “прошу пана” Франко використовує і при перекладі звертання “сударь”. Напр.: *Да еще, сударь, чубарого коня, право, хоть бы продать. // А ще, прошу пана, лисого коня, дalebі, хоч би продати.* Подекуди Франко передає російське “сударь” українським “пане добродію”, намагаючись вводити в текст перекладу специфічно українські народні слова та вирази, щоб передати дух мови художніх творів Миколи Гоголя (“пані добродійко” (рос. “судариня”), “серденько” (рос. “душенька”), “парубче”, “голубчику”, “тумане” та ін.) [2, с. 141–142].

У праці “Про синтаксичну співвідносність у структурі фразеологізмів української та російської мов” Ф. С. Арват розкриває важливість фразеології кожної мови як специфічного і національного складника так само на матеріалі перекладу “Мертвих душ” Гоголя Іваном Франком. Найбільша національна специфіка відчутна, на його думку, в ідіомах, фразеологічних зрощеннях, прислів’ях та приказках і меншою мірою у фразеологічних єдностях та фразеологічних сполученнях [14, с. 18]. Ф. С. Арват говорить, що Іван Франко вдається часто до калькування як способу перекладу, але, наприклад, при перекладі ідіом, фразеологічних єдностей прислів’їв та приказок письменник вдається до синонімічних співвідносних засобів.

Особливо успішним у творчій біографії Ф. С. Арвата був 1968 рік. 27 березня 1968 року його одногосно обрано деканом філологічного факультету. (До речі, на цій посаді його ще двічі переобиратимуть і кожного разу одногосно). 19 квітня 1968 року на раді Чернівецького університету він захищає кандидатську дисертацію “Іван Франко як перекладач” (протокол №4) [5] і отримує 12 липня 1968 року диплом кандидата філологічних наук. Основними тезами дисертації Ф. С. Арвата були такі:

1) художній переклад є важливим засобом духовного спілкування народів, взаємозбагачення і розвитку їх літератур і літературних мов; 2) перекладений твір є явищем рідної літератури; 3) потрібно перекладати тільки такі твори, які підносять культурний рівень народу, збагачують і розвивають літературу і літературну мову; 4) завданням перекладу є точне відтворення оригіналу; 5) справжня точність перекладу досягається не буквальною передачею слів оригіналу, а добором таких мовних засобів, які б виражали думку і форму оригіналу, відтворювали його стиль; 6) якість перекладу значною мірою визначається внутрішньою спорідненістю перекладача й автора оригіналу; 7) перекладач повинен глибоко знати мову оригіналу і мову перекладу; “знати мову – це насамперед знати її органічно, а не книжно, тобто знати народну мову”; 8) творче втілення розглянутих вище теоретичних принципів І. Я. Франка можна простежити на його власній перекладацькій діяльності тощо.

З 27 червня 1969 року Ф. С. Арват переведений на посаду доцента кафедри української мови. Він продовжує працювати над монографією “Історія українського перекладу”, видає лекції зі спецкурсу “З історії українського перекладу” під назвою “Іван Франко – теоретик перекладу” [7], зібрав і систематизував матеріали до розділу “Українські письменники про переклад”, ретельно вивчає творчість Г. Ф. Квітки-Основ'яненка (листування, автопереклади), поетів-романтиків 20–40-х рр. XIX ст., творчу спадщину Михайла Старицького (листування, передмови до перекладів), Павла Грабовського (статті, листування) та ін.

Проте Федір Степанович був не тільки здібним мовознавцем, прекрасним педагогом, але й так само прекрасним сім'янином. Одружившись із красунею і відмінницею, випускницею філологічного факультету Одеського університету Нінель Миколаївною Арват, він привіз молоду дружину на Буковину. Дружина повністю віддавалася науковій роботі. Працюючи у Чернівецькому університеті, вона захистила докторську дисертацію, стала завідувачем кафедри російської мови. Сьогодні вона знаний в Україні мовознавець, доктор філологічних наук, професор. А тоді, в молодості, Федір Степанович створив їй належні умови для заняття науковою роботою, взявши на себе більшу половину домашніх клопотів і з догляду за дітьми (у Чернівцях в них народилася друга донечка Ярослава). Зранку він поспішав на чернівецький базар за продуктами. Там його вже чекали буковинські газдині, щоб поспілкуватися з цікавим співрозмовником, який любив пожартувати, устигав щось цікаве їм розказати, розпитати про їхнє життя-буття. Вони любили його за те, що цей чоловік аж світився добротою і порядністю, любив життя і поважав усіх людей, а ще відзначався гумором, завжди виглядав оптимістом. Після базару йшов Федір Степанович додому, а тоді на роботу, на філологічний факультет. Завжди йшов на роботу, як на свято, йшов з якоюсь особливою радістю, чи то тоді, коли заходив в аудиторію, на лекцію, чи то у деканат, чи то на кафедру, чи в бібліотеку. І приходив завжди вчасно, бо у всьому мав бути порядок. А ще мав Ф. С. Арват одну особливу рису: він звертався до кожної людини на ім'я чи на ім'я й по батькові, ніколи не проходив мимо тільки привітавшись. У нього завжди знаходилося адресоване тільки цій людині слово, запитання про її життя чи просто доречний жарт і подарована щира усмішка.

Разом з дружиною Нінель Миколаївною Арват вони видали декілька підручників з російської мови для шкіл з молдавською мовою навчання. Цю роботу подружжя розпочало ще в Чернівецькому університеті. Результатом їхньої спільної праці були підручники для 4-го, 5–6-х та 7–8-х класів [15; 16; 17; 19]. А ще спільно виховали вони дві прекрасних доньки – Олену й Ярославу, які стали кандидатами наук і до сьогодні викладають у Чернівецькому університеті.

Ф. С. Арват був чудовим педагогом і вихователем молоді. Любов до студентів у нього поєднувалася з безкомпромісним ставленням до будь-яких порушень ними норм загальнолюдської моралі. Але умів він виховувати не криком, не залякуванням, а володів якимись особливими секретами виховної роботи з кожним студентом. По-перше, він знав кожного студента і звертався до нього на ім'я та прізвище, знав родинне становище кожного, вів бесіду з кожним по-батьківському, щиро і відверто.

Випускник Чернівецького університету, директор Видавничого центру “Академія” в Києві, В. І. Теремко згадує “легендарного декана” Ф. С. Арвата, який знав усіх студентів по імені і розмовляв з кожним його рідною мовою. У розмові з В. Теремком він запитав хлопця, чому той має дві четвірки в атестаті (з української

та російської мов), але вирішив вступати на філфак. Довго юнак доводив деканові, що любить читати книжки, і через захоплення художніми книгами трохи запустив ці навчальні предмети в школі. Після вступних іспитів Ф. С. Арват підійшов до нього і сказав: “Теремко, ідіть носити парти!” Ці слова означали, що юнак зарахований студентом. “Кращих слів, мабуть, я ніколи не чув, а солодшої фізичної роботи не мав”, – згадує В. І. Теремко. Улюблена і сказана з гумором фраза декана про хлопців, яких загалом небагато навчалось на філологічному факультеті, була: “Якщо не буде хлопців, то хто на факультеті парти носитиме?”. Звичайно, це був жарт, але такі “жарти” запам’ятовувалися на все життя [23, с. 268].

Досить тепло згадує Ф. С. Арвата і письменниця, випускниця Чернівецького університету Галина Тарасюк. У статті, надрукованій у газеті “Буковинське віче” під назвою “Альма-матер” за 19 вересня 2008 р., вона зазначає, що предметом її обожнювання був декан факультету Федір Степанович Арват: “По-перше, таких деканів взагалі не існує в природі, тим більше не існувало в природі радянської вищої освіти. По-друге і по-десяте... Це був МІЙ ДЕКАН... Посланий мені Небом. Федоре Степановичу, якщо Ви зараз чуєте мене на своєму небі, простіть, що я, вже, живучи в Києві, не змогла приїхати до Вас у Ніжин, щоб поклонитися низенько в ноги... За те, що розуміли мене, берегли, шанували, рятували від рутини мою душу романтичну. Справа в тому, що доля не довго балувала мене. У листопаді після тяжкої хвороби помер письменник Володимир Самойлович Бабляк. Це був удар, від якого я довго не могла отямитись. Я втратила не тільки найдорожчу на Буковині людину, друга і порадирика, а й янгола-хранителя. І це я відчула дуже скоро, особливо від керівництва обласної письменницької організації, на якій зав’язувались мої творчі перспективи. Змінилося до мене ставлення і деяких викладачів, які або конкурували, або ворогували з Бабляком. Почалися непорозуміння, а то й конфлікти з деяким з викладачів, особливо з тими, які читали лекції із позовклих, але партійно виважених конспектів. Я не розуміла, як можна так сухо, по-канцелярськи примітивно і бездушно говорити про літературу, хай навіть вона буде найдавнішою?! А тому, коли всі однокашники очманіло строчили “конспекти конспектів” вслід за монотонним голосом професора, я пропадала пропадом від глухої ненависті до нього за те, що він убивав у душах цих дітей їхню святую, але незрілу, неусвідомлену любов до рідного слова. А він ненавидів мене за те, що я тупо сиділа і ще тупіше дивилася у вікно, за яким печально проминали не лише пори року, а й моє невдале студентське життя. Так не з моєї вини моє життя-буття перетворилося на ще страшнішу повинність, як перед тим праця “літраба” у Заставнівській райгазеті. На одній з таких лекцій я з жахом усвідомила, що не вчуся, а марную час! Просто-таки вбиваю його! Ледве дочекавшись перерви, кинулась в деканат, до Федора Степановича Арвата. Не пригадую, що я йому казала, як переконувала, але уважно вислухавши мою “трагедію”, він весело, як завжди, сказав: – Добре! Я вас зрозумів. Від сьогодні я дозволяю вам вільно відвідування лекцій. Навіть моїх! І засміявся, а я заплакала, не знаючи, як дякувати своєму деканові. От з того дня для мене почалося справжнє навчання в університеті. Цілими днями, бувало до пізнього вечора, я тепер сиділа в університетській бібліотеці, перечитуючи вітчизняну і зарубіжну класичну літературу. І тільки тепер до мене дійшло, що мав на увазі Володимир Самойлович, наказуючи мені, що “письменник повинен вчитися”. О, мої літературні університети імені Федора Степановича Арвата! Що б я без вас робила, сільська дитина, якій доводилося ховатися з книжкою від односельців, для яких читання серед білого дня було найбільшим гріхом і розпустою: “замість того, щоб робити, вона читає!” Жоден філфак жодного університету, бо навіть жоден літінститут не зміг би мене навчити більше, як ця подарована мені Арватом дворічна самоосвіта у стінах Чернівецького університету” [21].

Про Ф. С. Арвата як надзвичайно чесну, добру людину письменниця згадує і на зустрічі зі студентами Ніжинського педагогічного університету. У Галини Тарасюк на все життя збереглися спогади з тих далеких 70-х, коли вона навчалася в Чернівецькому університеті, на філологічному факультеті і деканом якого був тоді Федір Степанович. Не прості то були часи, тим більше, для студентів, яких звинувачували в українському націоналізмі... Особисто її не раз рятувала від нагінок і навіть виключення з університету надзвичайна порядність і мужність декана Федора Степановича Арвата. Крім того, він поважав її як творчу особистість, не тільки допоміг

перейти із заочного відділення на стаціонарне, а дав дозвіл, що тоді було наймовірним, на право вільного відвідування лекцій, створивши таким чином усі умови для інтенсивного вивчення улюблених предметів – мови й літератури, а також для творчості і... підробітку в молодіжній газеті, що було дуже важливим для студентки. Письменниця вважала Федора Степановича своїм янголом-охоронцем. Про це вона сказала на зустрічі зі студентами Ніжинського педагогічного університету: "Я щаслива, що відвідала цей прекрасний навчальний заклад, який став останньою робітнею і дітищем незабутнього Федора Степановича Арвата" [20].

Тепло відгукується про свого вчителя, який давав чи не кожному студентові теплі і щирі батьківські поради, і професор кафедри історії та культури української мови Н. Д. Бабич: "Кожен, хто знав Федора Степановича, згадуючи його, скаже: душа – людина. Я, студентка вечірнього відділення філологічного факультету, працювала лаборантом на кафедрі української мови. Якось після зарплати в обідню перерву побігла у книгарню, накупила книжок і несла перед собою. Федір Степанович допоміг донести, але не до кафедри, а до деканату і попросив: "Розкладіть ці книжки на три стосики: 1) ті, які Вам будуть весь час потрібні для роботи, 2) ті, до яких, можливо, звернетесь при нагоді, 3) ті, які Ви вже читали, знаєте, а звернетесь хіба що через багато років". Виконала я прохання, а він сказав: перші купуйте безсумнівно, другі – зважте, наскільки часто вони Вам слугуватимуть, треті – не купуйте для колекціонування – вони завжди будуть в бібліотеці і зможете їх перечитати. "Адже у Вас не буде "палацу", щоб у ньому могло все вміститися!" Я й тепер вдячна своєму деканові за науку раціонального комплектування власної бібліотеки. А ще за те, що з його рук я отримала право викладати курс історії української літературної мови – курс, іспиту з якого я панічно боялася, але слухати який з уст Федора Степановича могла б не рік, а всі п'ять. Склала тоді на "відмінно", але завжди згадую його слова: "Цю історію повністю вивчити за тиждень одна людина неспроможна. Якби ж то знати всю правду...!". Федір Степанович був легким у спілкуванні з усіма людьми – незалежно від їх віку й соціального статусу, і твердим у вимогах щодо виконання посадових обов'язків. Був Людиною гарною і мудрою".

У моїй долі Ф. С. Арват відіграв так само надзвичайно важливу роль. Він завжди підтримував мене як студентку (роки навчання в Чернівецькому університеті – 1967–1972), і особливо після університету, коли я вступила до заочної аспірантури на кафедрі української мови (заочно) і почала працювати лаборантом кафедри. Чотири роки я перебувала на посаді лаборанта, завершила роботу над кандидатською дисертацією, проте надії отримати посаду викладача не мала, бо не було вакантних посад. І довгі розмови з деканом Федором Степановичем були спрямовані на переконання, що треба чекати й вірити, що все буде добре, а ще треба постійно працювати, творити, писати праці, їздити на наукові конференції. Ці по-батьківські щирі розмови безперечно допомогли мені, підтримали.

У березні 1976 році Ф. С. Арват переїздить до м. Ніжина у зв'язку з запрошенням на посаду проректора. У 1977 році я подала до захисту кандидатську дисертацію до Ужгородського університету, бо на той час у Чернівцях не було спеціалізованої вченої ради. Тоді Федір Степанович запрошував мене викладачем до Ніжинського педагогічного інституту, обіцяв непогані перспективи мені й чоловікові Степанові, який з відзнакою закінчив Чернівецький університет і був залишений на роботу на одній з кафедр географічного факультету. Проте в моїй долі тоді сталася ще одна подія – чоловіка покликали на службу в ряди радянської армії, і я залишалася одна з донькою Оксаною, яка повинна була йти до школи. Так я не поїхала до Ніжина, хоч до того ми з чоловіком уже були готові на такий переїзд. Після кадрових змін і певного реструктурування філологічного факультету в 1978 році один викладач (це був справжній літератор і письменник А. О. Фаріон) перейшов з кафедри української мови на кафедру української літератури, а я отримала посаду викладача кафедри української мови, згодом стала доцентом. Дружні стосунки ми підтримували з сім'єю Арватів ще довго. Особливо я любила спілкуватися на синтаксичні теми з Нінель Миколаївною Арват і все життя буду вдячна їй за мудрі поради щодо наукової роботи. Була я в Ніжинському педінституті і на наукових конференціях, і головою ДЕК, коли Ф. С. Арват працював там проректором із навчальної роботи (1976–1977), ректором (1978–1995), радником ректора (1996–1999). Були ми в гостях у Арватів і з чоловіком Степаном, і з колегою Марією Філімонівною Кобилянською.

Це були незабутні зустрічі, як незабутніми залишаться світлі спогади про ті години спілкування.

Очолюючи протягом майже двох десятиліть (1978–1996 рр.) Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя, Ф. С. Арват зробив неоціненний внесок у справу розвитку традицій та збагачення цього славетного навчального закладу, за що нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора та орденом Дружби народів. Йому було присвоєно почесне звання Заслуженого діяча народної освіти України. Науковий доробок Федора Степановича дозволив йому успішно зайняти посаду професора кафедри української мови. Постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 року професор Ф. С. Арват був затверджений дійсним членом – засновником Академії педагогічних наук України [22].

Та 2 листопада 1999 р. до Чернівців долетіла сумна звістка – несподівано, як у польоті птаха, перестало битися серце Ф. С. Арвата. На похорони до м. Ніжина з Чернівецького університету ми поїхали удвох з професором Скабом Мар'яном Степановичем. Через усю Україну поїздами й електричками везли ми з Чернівців вінок і квіти, а ще вірш нашого декана, доктора філологічних наук, професора і поета Бориса Бунчука, який називався “Другий від’їзд”. Наведемо цей вірш повністю, бо він відображає всю любов Чернівців до дорогої серцю багатьох викладачів і студентів людини – Федора Степановича Арвата. У день, коли він від’їздив з Чернівців, філологи зірвали пари. Вони вишикувались колонами і пройшли від університету аж до залізничного вокзалу строем, дивуючи містин (тоді, в радянський час, такі паради були дозволені тільки на жовтневій й першотравневій свята). Студенти не запитували ні в кого дозволу, вони просто дружно всі разом пішли провести свого Декана. А перед поїздом заповнили весь перон. І дивувалися провідники, хто це такий знаменитий їде сьогодні їхнім поїздом? Не грала музика, але були квіти і сльози прощання. Плакали студенти і викладачі, плакав і сам наш декан – Федір Степанович Арват, стоячи на східцях вагона. Це були щирі сльози людської шани і дяки.

Другий від’їзд

Коли ти від’їздив – не проспали. Туман
Розметали і вранішню студінь.
І забили перон, бо ти був наш декан,
А ми – твої “студи”.

Обцілуй кількасот молодих і дурних,
Але відданих, мов собака!
Потяг важко рушав. І бурчав провідник.
Ти на східцях заплакав.

Ми любили тебе, бо ти був чоловік.
Як світала душа безборонна!
... Знову їдеш далеко. Тепер вже навіть.
Без перона й вагона.

Отже, у долі Федора Степановича Арвата були три священних місця на землі. Це одеська земля, на якій він з’явився на світ і де знаходяться могили його батьків. Це чернігівська земля, яка прихистила його і дала місце для вічного спочинку. І це буковинська земля, яка в юності дала йому сил для професійного зростання. А ще було три міста і три університети: Одеса і Одеський університет, де Ф. С. Арват визначився із своїм професійним фахом, де він став на стежу філолога, викладача української мови та літератури, де він познайомився зі своєю другою половинкою, другом на все життя і коханою дружиною – Нінель Миколаївною. Потім – Чернівці і Чернівецький університет, який дав йому крила для професійного утвердження, випробував його наукові, педагогічні й організаторські здібності. І нарешті Ніжин і Ніжинський педагогічний університет, який дав йому змогу досягти найвищих кар’єрних висот, подарував всеукраїнське визнання і склав останню шану перед його талантом вченого і педагога.

Література

1. Арват Ф. С. До питання про становлення реалістичних традицій художнього перекладу в українській літературі II половини XIX століття (Науковий керівник – доц. І. Є. Грицютенко) : окремих відбиток / Ф. С. Арват ; Міністерство вищої освіти УРСР. –

Одеса, 1958. – С. 161–168. – (Праці Одеського державного університету імені І. І. Мечникова; Т. 148 : Збірник молодих вчених; Вип. II. Філологічні науки).

2. Арват Ф. С. Звертання в перекладі Івана Франка “Мертвих душ” Гоголя / Ф. С. Арват // Міжвузівська наукова конференція з проблем синтаксису української мови : тези доповідей. – Чернівці, 1965. – С. 140–142.

3. Арват Ф. С. З історії українського перекладу II половини XIX ст.: М. Старицький як перекладач / Ф. С. Арват // Матеріали XIX наукової сесії. Секція філологічних наук. – Чернівці : Чернівецький університет, 1963.

4. Арват Ф. С. З історії українського перекладу II половини XIX ст. : П. А. Грабовський і Леся Українка як теоретики перекладу / Ф. С. Арват // Тези доповідей XX наукової сесії. Секція філологічних наук. – Чернівці : Чернівецький університет, 1964. – С. 63–64.

5. Арват Ф. С. Иван Франко как переводчик (“Мертвые души” Н.В.Гоголя в переводе И.Я.Франко) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук / Федор Степанович Арват. – Черновцы, 1968.

6. Арват Ф. С. Иван Франко – перекладач на українську мову творів М. Є. Салтикова-Щедріна / Ф. С. Арват // Матеріали міжвузівської наукової конференції, присвяченої 110-річчю з дня народження і 50-річчю з дня смерті Івана Франка. – Житомир : Житомирський педінститут, 1966.

7. Арват Ф. С. Иван Франко – теоретик перекладу (Лекції із спецкурсу “З історії українського перекладу”) / Ф. С. Арват ; Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти УРСР, Чернівецький державний університет. – Чернівці, 1969. – 38 с.

8. Арват Ф. С. Із спостережень над мовою перекладу І. Я. Франка поеми Гоголя “Мертві душі”. (Переклад фразеологізмів) / Ф. С. Арват // Збірник, присвячений 100-річчю з дня народження Івана Франка / Міністерство вищої освіти УРСР. – Одеса, 1956. – С. 73–85. – (Праці Одеського державного університету імені І. І. Мечникова; Т. 146).

9. Арват Ф. С. Із спостережень над мовою перекладу І. Я. Франка поеми Гоголя “Мертві душі”. (Переклад фразеологізмів) : окремий відбиток / Ф. С. Арват; Міністерство вищої освіти УРСР. – Одеса, 1956. – С. 73–86. – (Праці Одеського державного університету імені І. І. Мечникова; Т. 146).

10. Арват Ф. С. К вопросу о переводе поэмы Н.В.Гоголя “Мертвые души” на украинский язык / Ф. С. Арват // Ученые записки Черновицкого университета. Серия филологических наук. – Т. 43. – Вып. 12. – Черновцы, 1961.

11. Арват Ф. С. Максим Рильський – теоретик перекладу [Текст] / Ф. С. Арват // Питання літературознавства і мовознавства : тези доп. та повід. респ. наук. конф. (травень 1967 р.). – Харків : Харківський університет, 1967. – С. 229–230.

12. Арват Ф. С. Народні українські мовні елементи в перекладі “Мертвих душ” М. В. Гоголя Іваном Франком // Тези доповідей XXI наукової сесії. Секція філологічних наук. – Чернівці : Чернівецький університет, 1965.

13. Арват Ф. С. Переклад з російської літератури як одне з джерел збагачення лексики української мови / Ф. С. Арват // Тези доповідей IV Славістичної конференції на Україні. – Чернівці, 1964.

14. Арват Ф. С. Про синтаксичну співвідносність у структурі фразеологізмів української та російської мов (на матеріалі перекладу “Мертвих душ” М.В.Гоголя Іваном Франком) / Ф. С. Арват // Тези доповідей XXII наукової сесії. Секція філологічних наук. – Чернівці : Чернівецький університет, 1966. – С. 18–21.

15. Арват Ф. С. Русский язык : учебник для 5–6 классов школ УССР с молдавским языком обучения / Ф. С. Арват, Н. Н. Арват, Е. Я. Павлюк. – Киев ; Черновцы : Радянська школа, 1973; изд. 2, 1975; изд. 3, переработанное, 1979; изд. 4, 1982; изд. 5, 1986; изд. 6, переработанное, 1990. – 361 с.

16. Арват Ф. С. Русский язык : учебник для 7–8 классов школ УССР с молдавским языком обучения / Ф. С. Арват, Н. Н. Арват, Е. Я. Павлюк. – Киев ; Черновцы : Радянська школа, 1974; изд. 2, 1977; изд. 3, переработанное, 1980; изд. 4, 1983; изд. 5, 1988. – 177 с.

17. Арват Ф. С. Сборник диктантов по русскому языку (для 4–8 классов молдавских школ УССР) / Ф. С. Арват, Н. Н. Арват, В. А. Кучеренко. – Киев ; Черновцы : Радянська школа, 1981; изд. 2, переработанное, 1987. – 192 с.

18. Арват Ф. С. Синтаксичні питання перекладу: на матеріалі перекладу “Мертвих душ” М. В. Гоголя Іваном Франком / Ф. С. Арват // Тези доповідей XIX наукової сесії. Секція філологічних наук. – Чернівці : Чернівецький університет, 1965.

19. Арват Ф. С. Сопоставительное изучение русского и украинского языков в школе / Ф. С. Арват, Н. Н. Арват. – К. : Радянська школа, 1989. – 192 с.

20. Маринич О. Три зустрічі з Галиною Тарасюк [Електронний ресурс] / О. Маринич. – Режим доступу.
<http://ualit.org/?tag=галина-тарасюк>. – Назва з екрана.
21. Тарасюк Г. Альма матер / Г. Тарасюк // Буковинське віче. – 2008. – 19 вересня.
22. Федір Степанович Арват : біобібліограф. покажч. / упор. та відп. за вип. Г. В. Самойленко ; Ніжинський державний педагогічний інститут ім. М. В. Гоголя. – Ніжин, 1993. – 12 с. – (Вчені-філологи Ніжинської вищої школи).
23. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича: імена славних сучасників. – К. : Світ успіху, 2005. – 288 с.